

Dr. Feliks Bister – osemdesetletnik

Feliksa Bistra sem spoznal v začetku oktobra leta 1968, ko sem na Dunaju zbiral gradivo o Knafljevi ustanovi. Seznanil naju je Franc Rozman, moj prvi in najbolj vztrajen vodnik po avstrijski prestolnici. Srečali smo se na Ringu, pred avstrijskim parlamentom in oba, Rozman in Bister sta imela takoj polno načrtov, kaj vse bomo počeli skupaj. Bister naju je z Rozmanom že v naslednjih dneh povabil na srečanje Kluba slovenskih študentov na Dunaju, kjer je bilo še živo čutiti vznemirjenje zaradi spora z rektorjem študentskega doma Korotan Ivanom Tomažičem, ki je zaradi študentskih protestov proti hišnemu redu maja 1968 Klubu v domu odrekel gostoljubje. Bister, ki je v letih 1961–1963 predsedoval Klubu in bil nato še nekaj časa njegova »siva eminenca«, kot so to imenovali njegovi koroški sorojaki, je bil v mojih očeh že pravi Dunajčan. Na Dunaju je prebival že osem let in že leta 1966 je na Almi Mater Rudolphini z absolutorijem končal študij zgodovine.

Toda z vsem srcem je bil in ostal slovenski Korošec. »Biti potomec stare koroške kmečke družine, ki je stoletja živela na svoji grudi, me je že v mladih letih – kljub ogroženosti med drugo svetovno vojno – navdajalo z velikim ponosom«, je zapisal leta 1996. Očetova družina je bila doma na Moščenici pri Bilčovsu, oče pa se je pozneje preselil v Svetno vas v Rožu, kjer je 12. julija 1939 v Celovcu rojeni Feliks po lastnih besedah preživel »brezskrbno otroštvo«. Ime Feliks mu je izbrala bolniška sestra v porodnišnici, teta pa mu je pozneje dodala še ime Janez, ki ga s kratico J. (ali v obliki: Janko) zapisuje pred priimkom. Osnovno šolo je v letih 1945–1950 obiskoval v Kapli ob Dravi, nato pa šolanje nadaljeval na škofijski gimnaziji na Plešivcu, kjer so se po drugi svetovni vojni izobraževali mnogi koroški Slovenci. Njegova sošolca sta bila pisatelj Florijan Lipuš in slikar Valentin Oman, dijaka gimnazije na Plešivcu pa sta bila tudi pesnik in slikar Gustav Januš in krajši čas pisatelj Peter Handke. Režim v internatu, v Marijanišču, je bil strog, slovenski dijaki pa so se povezali v Katoliško slovensko dijaško družino, ki je od leta 1952 izdajala dijaški list Kres, pri katerem je aktivno sodeloval tudi Feliks Bister.

Bister je leta 1958 na Plešivcu maturiral in se po dveh »učnih in popotnih letih«, kot je to zapisal sam, leta 1960 vpisal na filozofsko fakulteto dunajske uni-

verze, kjer se je odločil za študij vzhodnoevropske zgodovine. Za disertacijo si je izbral temo o osebnosti in politiki Antona Korošca, pri čemer ga je kot mentor podprl profesor Erich Zöllner, ki mu je tudi pomagal, da je dobil štipendijo za raziskovanje in študij v Jugoslaviji. Gradivo o Koroščevi politični dejavnosti pred prvo svetovno vojno in po njej je pregledoval in zbiral v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Dubrovniku in seveda na Dunaju. Med Bistrovimi univerzitetni učitelji so bili tedanji najuglednejši avstrijski zgodovinarji Friedrich Heer, Ludwig Jedlicka, Alphons Lhotsky, Hanns Leo Mikoletzky, Heinrich Felix Schmid in Erich Zöllner. O vseh smo se slovenski zgodovinarji, ki smo v šestdesetih in sedemdesetih letih raziskovali v avstrijski prestolnici, s Feliksom veliko pogovarjali ter na njegovo priporočilo poslušali predavanja nekaterih med njimi in brali njihova dela. Še danes tako rad vzamem v roke kulturno zgodovino Evrope enega Feliksovih najljubših profesorjev, izvrstnega zgodovinarja in pripovedovalca, Friedricha Heera Naša Evropa (Europa Unser), ki mi jo je Feliks podaril ob enem naših dunajskih srečanj.

Leta 1968 se je zaposlil v študentskem domu dunajske glasbene visoke šole v Johannesgasse in si leto pozneje z ženo Marijo, koroško rojakinjo iz Podsinje vasi v Rožni dolini, na Dunaju ustvaril družino. Dom v Johannesgasse je vodil dvajset let in v njem že leta 1974, zvest načelom, ki jih je zastopal v času študentskega nezadovoljstva v Korotanu, ustanovil skupnost za upravljanje, v kateri so bili zastopani tudi študentje. Vrata doma je nadvse gostoljubno odprl slovenskim raziskovalcem, ki smo raziskovali na Dunaju, in nam tako omogočil, da smo se spoznavali in družili med seboj in z v avstrijski prestolnici živečimi in študirajočimi koroškimi rojaki, pa tudi iz drugih evropskih in neevropskih dežel prihajajočimi kolegi in obiskovalci. V isti sapi je bil živo in ustvarjalno dejaven v slovenski skupnosti na Dunaju in na Koroškem. Bil je član uredniškega sveta in sodelavec revije Mladje (v mlajših letih je članke, pesmi in slike objavljaj tudi pod imenom Srečko Rožan), predsedoval je Klubu Mladje, s članki in komentarji je sodeloval v najstarejšem slovenskem koroškem tedniku Nedelji in bil eden njenih urednikov, leta 1977 pa je ponovno ustanovil Dunajski krožek, ki je nadaljeval tradicijo leta 1927 ustanovljenega, v času nacizma prepovedanega krožka na Dunaju živečih Slovencev, in ga nato tudi vodil. Pri tem je ves čas pisal v razne slovenske časnike in strokovne revije, predaval na kulturnih prireditvah in strokovnih srečanjih na Dunaju, v Celovcu, v Ljubljani in drugod ter prevajal. Konec sedemdesetih, v začetku osemdesetih let je v nemščino prevedel knjige Damjana Prelovška o Plečnikovem dunajskem delu, Janka Pleterskega o koroškem plebiscitu (prevod skupaj z ženo Marijo) in Leva Menašerja o slovenskih umetnostnih spomenikih. Leta 1982 pa je od mladih let vnet za pesniško besedo uredil, v treh zvezkih izdal ter s spremno besedo pospremil pesmi Milke Hartman in dve leti pozneje skupaj s Herbertom Kuhnerjem objavil še slovensko-angleško zbirko pesmi koroških slovenskih pesnikov z naslovom Koroška slovenska poezija/Carinthian Slovenian Poetry, h kateri je prav tako prispeval kratko uvodno besedo.

Nedaleč od študentskega doma glasbene visoke šole, je bila t.i. Knafljeva hiša, last Knafljeve ustanove, s katero je od leta 1961 upravljala ljubljanska univerza. Feliks Bister je imel že konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let, ko so se

Knafljevi štipendisti in drugi slovenski raziskovalci pritoževali nad slabimi razmerami v tedaj edinem univerzitetnem stanovanju v Knafljevi hiši, kup predlogov, kako izboljšati stanje in upravo Knafljeve zapuščine. V letih 1982/1983 se je na pobudo nekdanjih Knafljevih štipendistov in tedanjega glavnega tajnika univerze Zvonimirja Zalarja z njim povezovalo vodstvo ljubljanske univerze in ga leta 1984 imenovalo za kuratorja Knafljeve ustanove. S sodelavci je pripravil ambiciozen načrt preureditve Knafljeve hiše, ki naj bi postala študijsko središče slovenskih univerz in znanstvenih ustanov na Dunaju. Ljubljanska univerza je v naslednjih letih poleg dotedanjega pridobila še dve prenovljeni stanovanji za štipendiste, raziskovalce in občasne obiskovalce, Knafljeva ustanova pa skoraj dve tretjini stanovanjskih površin v hiši, ki jih je nato kratkoročno oddajala. Število prenočitev v univerzitetnih stanovanjih se je občutno povečalo in z njimi tudi prihodki. S prenovo stanovanj pa je nastal tudi razmeroma visok dolg, ki ga je po vztrajnih opozorilih dekanata in učiteljev Filozofske fakultete v Ljubljani na pomen Knafljeve ustanove poplačala slovenska vlada. Toda v rektoratu ljubljanske univerze, kjer za zamisli o Knafljevi hiši kot slovenskem znanstvenem središču na Dunaju niso imeli razumevanja, so Bistra kot kuratorja ustanove leta 1993 odslovili in začeli razmišljati o tem, kako bi se Knafljeve hiše znebili.

Bister je bil tedaj že tretje leto vodja izpostave Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo v Ljubljani, ki jo je v ozračju okrepljenega slovensko-avstrijskega znanstvenega sodelovanja leta 1990 na pobudo avstrijskih in slovenskih zgodovinarjev in s posebno podporo tedanjega avstrijskega ministra za znanost Erharda Buseka ustanovilo avstrijsko ministrstvo za znanost. Bister se je kot povsod tudi tu lotil dela zelo zavzeto in s sebi lastno vnemo. Avstrijski inštitut, kot smo kratko imenovali novoustanovljeno izpostavo, je sprva deloval v njegovem ljubljanskem stanovanju, dobil sčasoma delovni prostor na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete in se od tam preselil v precej večje prostore v dislocirani enoti Filozofske fakultete na Viču. Pod taktirko svojega vodje je razvil nadvse živahno in razvejano dejavnost: prirejal je predavanja, okrogle mize, predstavitve v Avstriji in Sloveniji izdanih knjig, strokovne razprave, bilateralna slovensko-avstrijska znanstvena srečanja in simpozije ter ekskurzije na obeh straneh državne meje, pri tem pa poskušal pritegniti strokovnjake različnih strok od naravoslovja do humanistike, čeprav naj bi bila Filozofska fakulteta po Bistrovih besedah »glavni partner izpostave«, humanistika pa v ospredju njene pozornosti. Bister se je hkrati zavzel za širokogrudno podeljevanje raziskovalnih štipendij raziskovalcem okoli tridesetih strok, leta 1995 pa je osnoval tudi knjižno zbirko Wissenschaftliche Bibliothek Österreich-Slowenien, v kateri je pod naslovom Kulturelle Wechselseitigkeit in Mitteleuropa kot prvi zvezek izšel zbornik znanstvenega posveta o nemški in slovenski kulturi v deželah s slovenskim prebivalstvom v 19. in 20. stoletja, ki sta ga leta 1990 organizirala Odelek za zgodovino in Oddelek za germanistiko Filozofske fakultete v Ljubljani.

Avstrijski znanstveni inštitut v Ljubljani je vodil vse do konca leta 1995, ko se je vrnil na Dunaj. Na Dunaju se je še naprej zavzemal za ustanovitev Slovenskega znanstvenega inštituta v avstrijski prestolnici in potem, ko je ta jeseni leta 2000

končno začel z delom, vse do njegove ukinitve leta 2014 aktivno sodeloval pri njegovem vodenju, njegovih prireditvah in njegovih publikacijah. Leta 1992 je pri Slovenski matici v Ljubljani v prevodu Janka Modra izšla njegova knjiga Anton Korošec, državnozborski poslanec na Dunaju, ki je nastala kot disertacija na Inštitutu za vzhodnoevropsko zgodovino dunajske univerze. Na osnovi obsežnega gradiva o Koroščevem življenju in delu v času Habsburške monarhije in prve Jugoslavije, ki ga je zbiral od študentskih let, se je v disertaciji z naslovom Anton Korošec und die slowenische Politik in Wiener Reichsrat posvetil Koroščevo osebnosti in njegovi politiki v času do razpada Habsburške monarhije. Leta 1990 jo je predal mentorjema profesorju Andreju Moritschu in profesorju Arnoldu Suppanu, jo obranil in bil januarja 1991 na Almi Mater Rudolphini promoviran za doktorja filozofije. Njegova knjiga je v slovenskem zgodovinopisju naglo postala upoštevana in citirano referenčno delo, leta 1995 pa je pod naslovom Majestät, es ist zu spät izšla pri založbi Böhlau tudi v nemščini in na ta način prelomni del »slovenske zgodovine in življenja enega najpomembnejših slovenskih politikov«, kot je leta 1995 v Zgodovinskem časopisu zapisal Vasilij Melik, predstavila nemškim in nemščine veščim bralcem.

Bister je o Antonu Korošču, »človeku in politiku«, njegovi vlogi v majniškem gibanju, njegovih političnih predstavah in jugoslovanski usmeritvi in njegovem političnem delovanju objavil večje število razprav tudi v slovenskih zgodovinopisnih revijah ter predaval na raznih seminarjih in znanstvenih srečanjih. Hkrati je v člankih, razpravah in predavanjih obravnaval mnoge druge teme. V Grafenauerjev zbornik je leta 1996 prispeval razpravo o odnosih med katoliško cerkvijo in slovensko narodno skupnostjo na Koroškem, v Malov zbornik leta 1996 o Malovem študiju na dunajski univerzi, v Vilfanov zbornik leta 1999 pa o avstrijski naciji in koroški slovenski narodnosti (z vprašanjem – antagonizem ali vzajemnost?). Leta 2003 je z dr. Jožkom Buchom uredil spremno publikacijo ob odmevni razstavi o prisilni izselitvi slovenskih koroških družin iz Koroške leta 1942, ki jo je organizirala Avstrijska liga za človekove pravice na Dunaju (dopolnjena izdaja je leta 2004 izšla ob postavitvi razstave na univerzi v Celovcu). Posebno pozornost je še naprej posvečal slovenskim in aktualnim koroškim temam, pisal o štajerskih in dunajskih Slovencih, polemično razpravljal o t.i. skupnem slovenskem kulturnem prostoru in odnosu Slovenije do koroških Slovencev ter objavljajl ocene in poročila o v Avstriji in Sloveniji izdanih zgodovinopisnih publikacijah. V zagrebškem časopisu za družbene in humanistične študije Pilar je leta 2009 izšla njegova razprava o hrvaško-slovenskem sodelovanju v dunajskem parlamentu na predvečer prve svetovne vojne, leta 2011 pa je bil eden urednikov zbornika Tu felix Europa: der Humanismus bei den Slowenen und seine Austrahlung in den mitteleuropäischen Raum, ki sta ga izdala Slovenski znanstveni inštitut na Dunaju in ZRC SAZU v Ljubljani, ter avtor v njem objavljene razprave Habsburško geslo A.E.I.O.U. kot humanistična dediščina. Nikoli se ni ohladila tudi njegova ljubezen do poezije. Leta 2015 sta s Herbertom Kuhnerjem v angleščino prevedla izbrane Kocbekove pesmi in jih pri založbi Wieser v Celovcu izdala v dvojezični slovensko-angleški zbirki z naslovom Roki-Hands.

Bistrova bibliografija z naštetim in navedenim seveda še ni izčrpana, toda vsega v kratkem jubilejnem zapisu preprosto ni mogoče zajeti. Na Dunaju je dolga leta aktivno deloval v Avstrijski ligi za človekove pravice, bil je njen tajnik in podpredsednik in se uveljavil kot angažiran borec za človekove pravice. O delovanju lige in spoštovanju človekovih pravic v Avstriji je predaval in pisal, obenem pa bil v živem stiku z v Avstriji živečimi in pomoči potrebnimi manjšinskimi in migrantskimi skupnostmi in njihovimi organizacijami. Leta 2003 je prejel nagrado dežele Koroške za človekove pravice. Tri leta pozneje je bil imenovan za docenta in predstojnika katedre za srednjeevropske študije na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem, kjer je predaval do študijskega leta 2008/2009, vse do ukinitve Slovenskega znanstvenega inštituta na Dunaju leta 2014 pa se je v Ljubljani in na Dunaju zavzemal za njegovo ohranitev. Ko so na Dunaju živeči in delujoči Slovenci po pregonu Slovenskega znanstvenega inštituta iz Knafljeve hiše in njegovi ukinitvi leta 2016 ustanovili društvo Slovenski inštitut, se je zavzel vključil v njegovo delo in v njegovih okvirih v svojem neredko polemičnem, vendar ves čas dialoško odprtem in človeško toplem slogu tudi danes sodeluje kot predavatelj, moderator in organizator strokovnih in družabnih prireditev. Hkrati seveda še naprej piše in objavlja.

Čas res hitro teče, toda dolgoletna prijateljstva in druženja so neprecenljivo bogastvo. Vse najboljše, dragi Feliks!

Peter Vodopivec